

Verena Lenneis & Sine Agergaard

Tilhørsforhold og danskhed

Debatten om kønsopdelt svømning

I 2016 og 2017 skabte kvindesvømning – et tilbud, der tiltrækker mest, men ikke udelukkende etniske minoritetskvinder – intens debat i hele Danmark. Denne artikel fokuserer på den politiske debat i Aarhus Byråd, der førte til en beslutning om, at der i kommunens svømmehaller ikke må være kønsopdelt svømning i den offentlige åbningstid. Formålet med artiklen er at undersøge, hvordan en fritidsaktivitet som kvindesvømning blev til et problem i 2016, som krævede en langvarig debat og et politisk indgreb. Med udgangspunkt i Nira Yuval-Davis' begreber om politisering af tilhørsforhold viser vores analyse, hvordan forestillinger om danskhed og dertilhørende danske værdier gøres til centrale argumenter i den politiske debat, som fører til politisk regulering af en velbesøgt sundhedsfremmende fritidsaktivitet. Debatten om kønsopdelt svømning understreger, at værdier såsom individuel valgfrihed eller religionsfrihed, som indtil for nyligt prægede den politiske praksis i nordiske velfærdsregimer, afløses af danskhed som den altoverskyggende værdiramme.

Søgeord: køn, etnicitet, religion, tilhørsforhold, integration

Indledning

Det er udansk at kønsopdele i svømmehaller, og hvis man ikke vil acceptere den danske kultur omkring det, skal man finde sig et andet land at bo i. (Jakob Ellemann-Jensen, politisk ordfører for Venstre, Berlingske, 24.4.2016).¹

Som indikeret i ovenstående citat skabte kønsopdelt svømning – et tilbud, der tiltrækker mest, men ikke udelukkende etniske minoritetskvinder – for nyligt intens debat i hele Danmark om integration og hvad det betyder at være dansk. Denne artikel fokuserer på den politiske debat om kvindesvømning i Aarhus Byråd, der udsprang af et forslag fra partiet Venstre om et opgør med kønsopdelt svømning i Aarhus Kommune i maj 2016. Efter et år med flere udsættelser og behandlinger i byrådet og i forskellige udvalg stemte 26 ud af 31 byrådsmedlemmer for et forbud mod kønsopdelt svømning i kommunens svømmehaller i den offentlige åbningstid. Selvom forslaget blev revideret undervejs, så det ikke længere omfattede kvindesvømning i foreninger, fandt byrådet det nødvendigt at udstede et forbud mod det, der reelt var tre timers kvindesvømning om ugen. Denne ugentlige svømmesession havde været velbesøgt af kvinder med forskellige etniske baggrunde (inklusive etnisk danske kvinder) og udbudt i mere end femten år af den kommunale svømmehal Gellerupbadet med sin centrale placering i det almene boligområde Gellerupparken.

Debatten om kønsopdelt svømning udgør en spændende case, idet den illustrerer et brud med den udbredte politiske og offentlige tiltro til, at deltagelse i idræt i sig selv fremmer integration (Agergaard 2011), og et skift til politisk regulering af etniske minoriteters fritidsliv. I en lang årrække har der nemlig været udbudt specifikke idrætsprogrammer til etniske minoriteter og særligt til etniske minoritetskvinder, som statistisk set er en fysisk inaktiv del af befolkningen med en dårlig helbredstilstand (Singhammer 2008). Disse idrætsprogrammer har fået velvillig økonomisk støtte med argumenter om at fremme etniske minoriteters integration og sundhed. Eksempelvis tildelte Kronprinsesse Mary Fonden 250.000 DKK til kvindesvømning i Gellerupbadet i 2009.²

På denne baggrund er formålet med artiklen at belyse dette skift i idræts- og integrationspolitik og undersøge, hvordan og hvorfor kvindesvømning i 2016 blev til et 'problem' – med andre ord en fritidsaktivitet, som er blevet omdrejningspunktet for en langstrakt politisk debat om integration og danskhed. Dermed kaster den politiske debat om kønsopdelt svømning i Aarhus lys på to aktuelle spørgsmål: Hvordan kommer forestillinger om tilhørsforhold og danskhed til udtryk i dag? Og hvem er inkluderet og ekskluderet i det nationale fællesskab?

Forbuddet mod kønsopdelt svømning viser derfor ikke kun, at politiske beslutninger nu også kan have indflydelse på idræts- og fritidslivet for etniske minoritetskvinder, men illustrerer også, hvordan den muslimske krop gøres

til genstand for politiske magtkampe om bredere spørgsmål såsom integration og tilhørsforhold. Således afspejler den politiske debat om kvindesvømning en stadig mere restriktiv immigrations- og integrationspolitik i Danmark (Mouritsen & Olsen 2013), der også viser sig i andre aktuelle politiske udspil såsom burka- og niqabforbuddet, der trådte i kraft i august 2018.

Artiklens struktur er som følger: Vi vil først introducere læseren for en kort gennemgang af litteraturen omhandlende den kvindelige muslimske krop og en teoretisering af begrebet tilhørsforhold. Herefter vil vi præsentere artiklens metode og materiale – en tematisk analyse af en række dokumenter fra den politiske debat (behandlinger i byrådet; udtalelser og anbefalinger fra forskellige udvalg og afdelinger; en brugerundersøgelse af aktivistgruppen 'Kvindesvømningens Venner' etc.). Dernæst vil vores analyse vise, hvordan forestillinger om danskhed og dertilhørende danske værdier gøres til centrale argumenter i den politiske debat, som retfærdiggør et politisk indgreb. Til sidst vil vi diskutere, hvordan en regulering af kvindesvømning kan ses som et udtryk for en politisering af tilhørsforhold, der drager grænser mellem 'os' og 'dem'.

Den kvindelige muslimske krop

I de sidste årtier er den kvindelige muslimske krop, specielt i forbindelse med muslimske kvinders tildækning, blevet til genstand for en række debatter og diskussioner i Danmark og i andre vestlige lande om religiøse udtryk i det offentlige rum. Talrige eksempler fra international forskning viser, at tørklædet italesættes som et symbol på forskellige og uforenelige værdisystemer mellem vestlige samfund og islam, hvor hovedtemaer i disse diskussioner er sekularisme, demokrati, tolerance og modernitet (Korteweg & Yurdakul 2014). Endvidere fremstilles tørklædet som et tegn på islams kvindeundertrykkelse, der strider mod vestlige opfattelser af ligestilling mellem kønnene (fx Roggeband & Verloo 2007; Rosenberger & Sauer 2012; Scott 2007). Danske studier viser ligeledes, at omdrejningspunktet for den offentlige debat om det muslimske tørklæde i Danmark er køn og ligestilling, hvortil kommer, at ikke-vestlige kvinder fremstilles negativt og stereotyp i debatterne (Andreassen & Siim 2010). Som påpeget af postkolonial feministisk kritik (Arnfred 2007; Mohanty 2007) omtales ikke-vestlige kvinder som en homogen gruppe, der

på forhånd er undertrykt af deres religion og deres aggressive mænd, samtidig med at de alle fremstår som uuddannede og bundet af traditioner og til hjemmet. Dermed konstrueres ikke-vestlige kvinder som ofre, der skal hjælpes og frigøres. Forskningen viser endvidere, at disse negative stereotyper af den undertrykte indvandrerkvindes går hånd i hånd med en beskrivelse af vestlige kvinder som moderne, uddannede, ligestillede og seksuelt frigjorte (Andreassen 2011; Christensen 2007). Ifølge Mohanty (2007:223) bygger denne repræsentation på »en privilegering af en bestemt gruppe som norm eller referencepunkt« – i dette tilfælde en forestilling om det etnisk danske som en ensartet norm og gruppe.

Også inden for sport- og idrætsverdenen har muslimske kvinder ikke været referencepunktet. Indtil for nyligt vanskeliggjorde idrætsorganisationers regler om sportspåklædning som fx FIFAs eller DBUs *hijab*-forbud (som nu dog er blevet ophævet) muslimske pigers og kvinders idrætsdeltagelse (Pfister 2011). På det seneste – og dermed direkte forbundet med svømning – har den såkaldte burkini, en badedragt, der dækker hele kroppen på nær ansigt, hænder og fødder (Minganti 2013), ført til store diskussioner, som kulminerede i et forbud mod at bære burkini på stranden i flere franske byer i sommeren 2016. Argumenterne for burkini-forbuddet handlede ikke kun om ligestilling og kvindeundertrykkelse, så kvinder iført denne badedragt fremstod som ofre uden agency, men også om, at burkini blev set som en trussel mod den sociale orden og øgede risikoen for terrorangreb ved at kunne holde våben skjult. Endvidere beskrev modstandere, at det at bære burkini er i strid med franske værdier og den franske nation, og dermed blev debatten om muslimske kvinders beklædning knyttet til spørgsmål om medborgerskab og integration (Thylin 2016).

Udover muslimske kvinders påklædning er kønsopdelt idrætsundervisning og idrætsstilbud kortfattet behandlet i den eksisterende forskning. Med udgangspunkt i etniske minoritetspigens og -kvinders lave idrætsdeltagelse påpeger flere studier, at kønsopdeling i idræt kan være med til at fremme kvindelige muslimers idrætsdeltagelse (fx Dagkas et al. 2011; Miles & Benn 2016). Mens de fleste studier bevæger sig på et individuelt plan og belyser muslimske pigers oplevelser med idræt og fysisk aktivitet, er der kun få studier, der sætter fokus på den mediemæssige opmærksomhed eller den politiske debat om kønsopdelte idrætsstilbud. Der er dog undtagelser såsom Rana (2014, 2018), som beskriver, hvordan programmer i Holland anvender kickboksning til at frigøre og styrke muslimske minoritetskvinder. Rana (2014, 2018) påpeger, hvordan rationalet i dette kønsopdelte idrætsstilbud med kickboksning, der fremstår som en maskulin og aggressiv sportsgren, er baseret på en stereotyp repræsentation af muslimske kvinder som magtløse og undertrykte.

Ranas (2014, 2018) forskning understreger, at selve idrætsaktiviteten og dens konnotation spiller en rolle i, hvorvidt aktiviteten bliver anset som egnet til at frigøre muslimske kvinder. I modsætning til kickboksning lader det til, at kønsopdelt kvindesvømning er mere kontroversiel. I en undersøgelse af

et muslimsk fitnesscenter for kvinder i Tyskland nævner Shavit og Wiesenbach (2012), at kvindesvømning har ført til debatter i flere europæiske lande. Her henviser forskerne bl.a. til en artikel i et konservativt engelsk dagblad fra 2009, der omhandler modstand mod kvindesvømning fra en række politikere og borgere, der opfatter kvindesvømning som en forkert brug af ikke-muslimske borgeres skattepenge og en form for positiv særbehandling, der modarbejder social integration. Almila (i tryk) beskriver ligeledes en debat omkring kvindesvømning i Finland, der opstod under en kommunal valgkamp i 2008, som ifølge Almila var skelsættende for indvandrerfjendsk politik i Finland. Her var ligestilling et hovedargument i den offentlige og politiske debat. Den kommunale ombudsmand meddelte dog, at kvindesvømning kunne ses som positiv særbehandling, der fremmer social integration. Den finske kommune besluttede derfor, at kønsopdelt svømning var en legitim praksis.

Shavit og Wiesenbachs (2012) og Almilas (i tryk) korte casebeskrivelser giver et første overblik over forskellige argumenter om kvindesvømning, som ikke kun har skabt diskussion i Danmark, men i flere europæiske lande. Der mangler dog stadig en dybdegående analyse af den politiske debat omkring kvindesvømning, som nærmere undersøger, hvordan en sundhedsfremmende fritidsaktivitet som kvindesvømning, der oprindeligt blev oprettet med et formål om at tilpasse svømmetilbuddet i Gellerupbadet til den muslimske lokalbefolkning og at fremme integration, udfordrer forestillinger om nationen, køn og ligestilling, og kan opfattes som et tiltag, der nu kræver et politisk indgreb. Samtidig skal debatten ikke betragtes alene, men som en del af større diskussioner om etniske minoriteters integration i det danske samfund. Denne artikel vil derfor bidrage med ny viden om, hvordan forestillinger om danskhed konstrueres, og hvordan disse kan være med til at inkludere eller ekskludere visse grupper fra det nationale fælleskab. For at kunne belyse disse inklusions- og eksklusionsprocesser vil vi i det følgende præsentere en teoretisering af begrebet 'tilhørsforhold'.

En teoretisering af begrebet tilhørsforhold – et intersektionelt perspektiv

Spørgsmål og kriterier for, hvem der er inkluderet eller ekskluderet i et nationalt fællesskab, er blevet nogle af de mest omdiskuterede emner i mange vestlige samfund (Christensen 2007). Ikke overraskende har tilhørsforhold også fået stor opmærksomhed inden for den sociologiske forskning. Her har især den britiske sociolog og kønsforsker Nira Yuval-Davis (2006, 2007, 2011) og hendes teoretisering af begreberne 'belonging' og 'politics of belonging' fået stor udbredelse (Lähdesmäki et al. 2016). Hvorimod 'belonging', som vi oversætter her som tilhørsforhold, handler om følelser, om individers identifikation og emotionel tilknytning til en bestemt gruppe (fx til en bestemt etnisk, religiøs eller politisk gruppe), betegner 'politics of belonging', her politisering af tilhørsforhold, etiske og politiske værdisystemer, som har betydning for

grupper og individers tilhørsforhold. Tydeligt inspireret af Benedict Anderssons (1983) teori om nationen som et forestillet fællesskab, fremhæver Yuval-Davis (2006:204), at det er disse værdisystemer, der drager grænser mellem 'os' og 'dem' og afgør, om personer »stand inside or outside the imaginary boundary line of the nation and/or other communities of belonging«. Dertil kommer dog, at politisering af tilhørsforhold skal forstås som en proces, der også består af forhandlinger og magtkampe om, hvor grænserne skal drages.

Yuval-Davis refererer hyppigt til den såkaldte 'cricket test' som eksempel på et nationalistisk syn på tilhørsforhold: Den konservative britiske politiker Norman Tebbit – en af Margaret Thatchers ministre – hævdede i 1990, at cricketkampe mellem Storbritannien og hold fra etniske minoritetsgrupper oprindelseslande kunne bruges til at teste tilhørsforhold. Hvis personer med ikke-britisk baggrund holdt med holdet fra deres oprindelsesland, så viste testen, at de ikke rigtigt tilhørte det britiske nationale fællesskab. I cricket testen er det loyalitet og følelsesmæssig tilknytning, der drager grænser mellem 'ægte' britiske og 'ikke-ægte' britiske borgere, og det er ikke muligt at føle tilhør til forskellige nationer på samme tid som migrationsstudier ellers har vist er udbredt (Glick Schiller et al. 1995). Også i en dansk kontekst har Yuval-Davis' begreber vundet udbredelse. Således viser fx den danske sociolog Ann-Dorte Christensen (2007, 2009), hvordan danskhed defineres af politikere i Danmark, som dermed trækker grænser mellem hvem, der tilhører og ikke tilhører det nationale fællesskab. Christensen undersøger en annonce fra Dansk Folkeparti fra 2008, der viser en burkklædt dommer med billedteksten »Gi' os Danmark tilbage«. Hovedpointen i Christensens (2007:62) analyse er, at annoncen for det første placerer muslimer som 'de andre', »som stående udenfor det at være dansk«, og for det andet, at annoncen bygger på en »klassisk fædrelandsdiskurs, der er baseret på frygten for, at der er nogen, der vil tage nationen fra os«. Faren kommer her 'indefra', dvs. fra (muslimske) minoritetsgrupper i samfundet, der truer med at fratage Danmarks særtræk. Flere studier påpeger, at det netop er konstruktioner af modsætninger mellem 'os' og 'de andre', der skaber national identitet og et imaginært homogent dansk fællesskab. Bakkær Simonsen (2016) taler i denne sammenhæng om illusionen, at heterogenitet kun ligger uden for landets grænser (se også Korteweg & Yurdakul 2014). I forlængelse heraf argumenterer Bakkær Simonsen for, at selvom såkaldte ghettoer fremstilles i Danmark som områder, der afskærmer sig selv fra det omgivende samfund, så er det især diskurser om danskhed, der drager ghettoens grænser.

Christensen (2007:59) beskriver etnicitet i dag som den »mest synlige markør af tilhørsforhold«, men fremhæver dog samtidig, at »underliggende forestillinger om etnicitet [konstrueres] i et tæt samspil med andre kategorier, f.eks. køn og seksualitet«. I overensstemmelse med en sådan intersektionalitetstankegang (Jensen & Christensen 2011) og postkolonial feministisk kritik (Mohanty 2007) viser eksempelvis de ovenfor beskrevne offentlige og

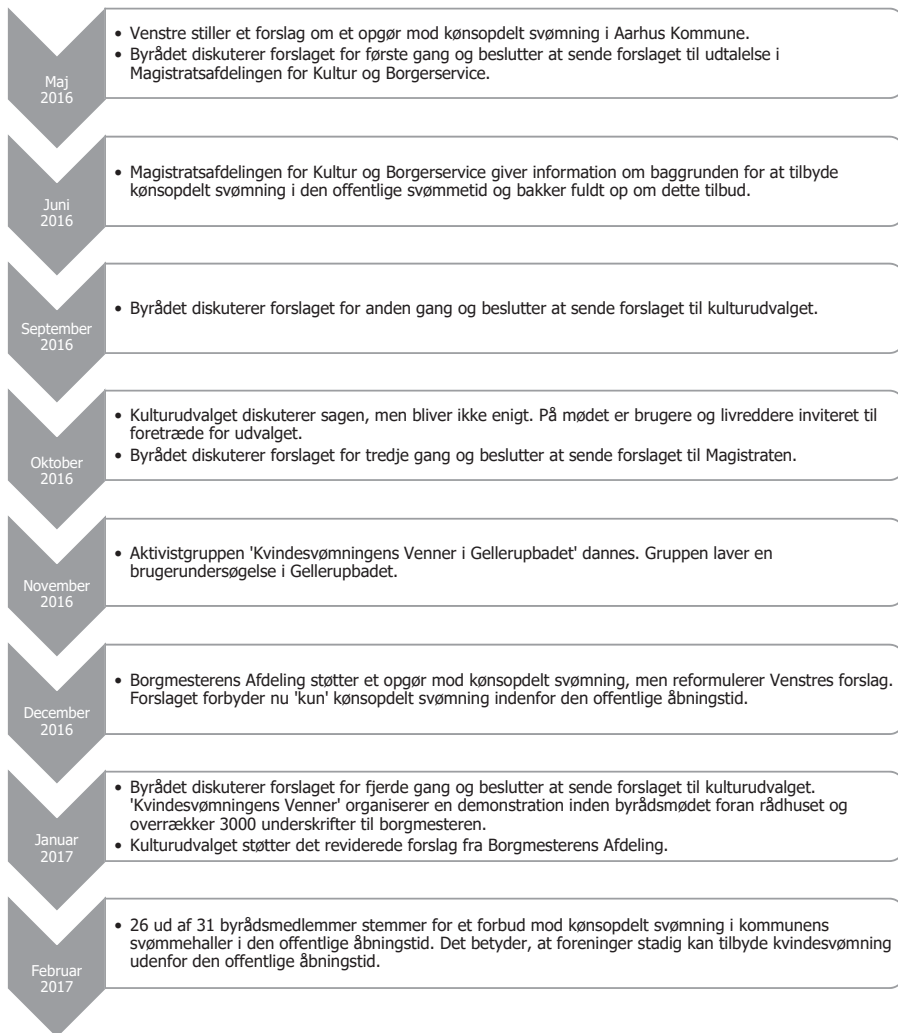
politiske diskussioner omkring muslimske kvinders krops- og hovedbeklædninger, hvordan køn, seksualitet og religion spiller en afgørende rolle for diskussionens bagvedliggende argumenter. Andreassen og Siim (2010:20) taler i denne sammenhæng om en »racialisering af kønsforhold og ligestilling« og konkluderer, at tildækkede kvinder med deres kroppe markerer en forestillet skillelinje mellem et ensartet dansk fællesskab som kvindefrigjort og et ensartet muslimsk fællesskab som kvindeundertrykkende. Korteweg og Yurdakul (2014) nævner her diskussioner om den kvindelige muslimske krop som særdeles egnet til at belyse (konflikter om) tilhørsforhold og skiftende nationale fortællinger. Således vil den beskrevne teoretiske forståelse af tilhørsforhold danne en brugbar ramme for at afdække fortællinger om danskhed, herunder grænsedragninger mellem 'os' og 'dem' i debatten om kønsopdelt svømning i Aarhus Byråd.

Debattens forløb og materiale

Denne artikel bygger især på Aarhus Byråds fire store behandlinger om et opgør mod kønsopdelt svømning, som foregik mellem maj 2016 og januar 2017 og varede mellem 35 og 90 minutter. Alle beslutningsreferater og lydoptagelser fra samtlige byrådsmøder ligger på Aarhus Kommunes hjemmeside.³ Hvis sagen bliver henvist til udvalgsbehandling, transskriberer Aarhus Kommune også den forudgående byrådsbehandling. Det skete ved to af byrådsbehandlingerne, hvorfor vi her brugte Aarhus Kommunes transskriptioner, som vi fandt stemte overens med lydfilerne, mens vi transskriberede de øvrige byrådsbehandlinger. Derudover var en række bilag vedhæftet sagsfremstillingen⁴ – fx udtalelser fra forskellige udvalg og magistratsafdelinger, henvendelser og foretræde for byrådet fra borgere og repræsentanter for institutioner, en brugerundersøgelse og en underskriftindsamling af protestgruppen 'Kvindesvømmingens Venner i Gellerupbadet'. Vi analyserede derfor alt i alt 27 dokumenter af forskellig slags (for en oversigt over den langstrakte debat se figur 1).

Efter en grundig gennemlæsning af vores transskriptioner og de andre dokumenter foretog den første forfatter (VL) en tematisk analyse (Braun & Clarke 2006; se også Patton 2015), hvor hun brugte softwareprogrammet NVivo som et redskab til at organisere og analysere artiklens materiale. Baseret på den gennemgående litteratur, vores teoretiske referenceramme og artiklens formål og forskningsspørgsmål lavede VL en liste over temaer såsom 'tilhørsforhold', 'religion', 'seksuel frigørelse' eller 'etnicitet'. Derudover inkluderede hun temaer, der udsprang af materialet såsom begrebet 'værdipolitik' eller referencer til TV2-programmet 'Moskéerne bag sløret'. VL kodede materialet på sætningsniveau, så det argument, som blev fremført om et tema, blev trukket ud. Selv om det primært var den første forfatter, der foretog kodningen, var begge forfattere i løbende dialog med hinanden – især i de senere trin af analysen. Som næste trin af analysen undersøgte vi (VL og SA) forholdet mellem

Figur 1 – en oversigt over debattens forløb

de forskellige temaer, fx sammenhængen mellem seksuel frigørelse og religion. Derefter knyttede vi disse temaer til overordnede samfundsdiskurser om danskhed og etniske minoriteters integration i det danske samfund (se Braun og Clarkes (2006) trin-for-trin vejledning for tematisk analyse). Vi belyste også den udvikling debatten tog i løbet af det år, som sagen blev diskuteret i byrådet (dvs. vi var opmærksomme på, hvilke temaer der var særligt fremtrædende i de enkelte byrådsbehandlinger). Da artiklens formål er at undersøge, hvorfor og hvordan kvindesvømning blev til et 'problem' i 2016, lægger vores tematiske analyse især vægt på de politiske argumenter, der fremføres imod kvindesvømning i debatten.

Analyse og diskussion

Venstre i Aarhus Kommune ønsker et opgør mod kønsopdelt svømning i kommunens svømmehaller, som det f.eks. er tilfældet i Gellerupbadet. [...] I Aarhus har vi en enorm udfordring i at gøre op med parallelsamfundet i Vestbyen. Derfor skal det være slut med at tage et misforstået hensyn til etniske kvinder. Børn og voksne skal lære, at det er fuldstændig naturligt at bade sammen uanset religiøs overbevisning. [...] Det er et kendt problem, at etniske kvinder mangler tilladelse fra deres samlever til at deltage i aktiviteter, hvor andre religioner også deltager, som eksempelvis svømning. (Venstre, forslag om et opgør mod kønsopdelt svømning, 2.5.2016).

Det citerede forslag, som startede den langstrakte debat i Aarhus Byråd, indeholder allerede flere argumenter, som også andre politikere og partier senere tager op i de forskellige byrådsbehandlinger. Nogle af hovedargumenterne mod kønsopdelt svømning er, at kvindesvømning er skadeligt for integrationen og vil styrke et såkaldt parallelsamfund; at kvindesvømning er uforeneligt med danske normer og værdier og er en religiøst betinget praksis; og at de kvinder, der går til kvindesvømning, er muslimer, der bliver undertrykt af deres mænd og tvunget til at gå til svømning, som er kønsopdelt. Det er påfaldende, at diskussionerne i byrådet ikke kun omhandler kvindesvømning, men at politikerne knytter kvindesvømning til en række andre omdiskuterede begivenheder og emner såsom social kontrol og vold i etniske minoritetsmiljøer, muslimske børns badning i forbindelse med idrætstimerne, TV2-dokumentaren 'Moskeerne bag sløret' eller planer om en stormoské i Aarhus.

Disse fremførte argumenter og emner har til fælles, at de alle sammen er forbundet med islam, hvor muslimer fremstår som en homogen gruppe, der udgør en trussel for den sociale sammenhængskraft i landet. Endvidere signalerer de et klart ønske om etniske minoriteters tilpasning til værtsnationens kultur, hvilket afspejler en assimilationstilgang, som allerede i 1990'erne er blevet beskrevet som et grundtræk i dansk immigrations- og integrationspolitik (Hamburger 1990). Det kommer bl.a. til udtryk, når man betragter hvorledes (og hvor ofte) politikerne bruger begrebet 'parallelsamfund / parallelsystem(er)'. En nyere dansk ph.d.-afhandling (v. Freiesleben 2016) fremhæver, at selvom begrebet parallelsamfund er uklart og abstrakt, er det et begreb, hvis betydning oftest bliver taget for givet. Von Freiesleben viser dog, at en dystopisk diskurs kendetegner brugen af begrebet i dag. Det anvendes næsten udelukkende til at referere til multietniske boligområder, hvor etniske minoriteter angiveligt lever helt afskærmet fra etniske danskere, og hvor 'andre' normer og værdier hersker. Dermed italesættes parallelsamfund som »et argument mod indvandring og multikulturalisme, og som et 'bevis' for, at integrationen har fejlet« (v. Freiesleben 2016:311). I tråd med von Freieslebens pointe har vi fundet, at po-

litikerne bruger begrebet 'parallelsamfund / parallelsystem(er)' ofte (29 gange alene i den første byrådsbehandling om kønsopdelt svømning) uden nærmere at redegøre for det, oftest med vendingen »at gøre op med parallelsamfund«.

Tæt forbundet med en beskrivelse af parallelsamfund som samfund, hvor 'andre' (dvs. ikke-danske) værdier hersker, bliver danskhed og dertilhørende danske værdier hovedargumenterne mod kvindesvømning i debatten. Debatten viser dermed ikke kun, at forestillinger om danskhed og udanskhed er tæt forbundne med hinanden, men at danskhed og danske værdier netop konstrueres gennem udanskhed og udanske værdier (Bakkær Simonsen 2016). I byrådsbehandlingerne knyttes forestillinger om danskhed til en række værdier: ligestilling og seksuel frigørelse; ikke religiøst betinget fritid; og lige adgang for mænd og kvinder. Det skal understreges, at disse værdier alle sammen er tæt forbundet med hinanden, og at de – til en vis grad – dukker op i alle byråds- og udvalgsbehandlinger. Samtidig viser det sig dog også i byrådsbehandlingerne, at argumentationen bag et forbud mod kvindesvømning har forandret sig i løbet af det år, som sagen er blevet diskuteret. Således udpeger vores tematiske analyse, at hvorimod ligestilling og seksuel frigørelse fx dominerede den første byrådsbehandling, så var lige adgang for mænd og kvinder det fremherskende argument i den sidste behandling. Endvidere blev også andre argumenter om danske værdier såsom individuel valgfrihed eller religionsfrihed taget op af protestgruppen 'Kvindesvømningens Venner' og de (få) politikere, der forsvarer kvindesvømning uden dog at vinde gehør i debatten.

Ligestilling og seksuel frigørelse

Ligestilling indtager en stor rolle i alle diskussioner i byrådet. Især i den første byrådsbehandling bliver ligestilling præsenteret som en bærende dansk værdi, hvilket står i modsætning til den måde politikerne fremstiller brugerne af kvindesvømning. I overensstemmelse med postkolonial feministisk kritik (Mohanty 2007), og i lighed med talrige eksempler fra (inter)national forskning omhandlende diskussioner om muslimske tørklæder (Rosenberger & Sauer 2012), finder vi i debatten om kønsopdelt svømning en gennemgående stereotyp beskrivelse af kvinder med anden etnisk baggrund end dansk. Allerede Venstres forslag om et opgør mod kønsopdelt svømning fra maj 2016 omtaler brugerne som en homogen gruppe kvinder, der bor i det udsatte boligområde Gellerupparken, er udsat for social kontrol, er undertrykt af patriarkalske strukturer (som er iboende i deres religion og kultur), og derfor ikke har kontrol over deres kroppe, liv og fritidsaktivitet. Således pointerer også Socialdemokratiet, som i de første to byrådsbehandlinger ellers indtager en afventende position, at »målet [med tiltag] må være at styrke forudsætningerne for, at de [muslimske kvinder] kan frigøre sig fra de udanske miljøer, som de kommer fra« (Peter Udengaard, 1. byrådsbehandling). Spørgsmålet for Socialdemokratiet er imidlertid, om kvindesvømning kan være med til »at fremme etniske minoritetskvindes mulighed for at tage del i det danske samfund«.

Byrådsbehandlingerne peger ikke kun på en tæt forbindelse mellem danskhed og ligestilling, men på den centrale rolle, som seksuel frigørelse spiller i tilknytning dertil. Den måde politikerne italesætter seksuel frigørelse og frisind som bærende danske værdier afspejler, at det er vestlige forestillinger om ligestilling, der dominerer debatten. Selvom det får hård kritik fra Enhedslisten, bliver fx sommer- og vinterbadning (der dels er kønsintegreret, dels kønsopdelt så der er en særlig afdeling for kvinder) på den Permanente Badeanstalt i Risskov, et af Aarhus' mest velhavende områder, hverken opfattet som problematisk eller gjort til genstand for en politisk regulering. Venstres reviderede forslag, der begrænser forbuddet til 'kun' at omhandle kønsopdelt svømning inden for den offentlige åbningstid i kommunens svømmehaller, undtager endda eksplicit kønsopdelt svømning på den Permanente Badeanstalt med begrundelsen, at »der ikke er tale om en svømmehal, og at der er tale om naturistsvømning« (udtalelse fra Borgmesterens Afdeling i december 2016). En mulig forklaring for denne forskelsbehandling kan være, at naturistsvømning anses som en specielt dansk og frisindet aktivitet. Ligeledes starter Marc Perera Christensen (Det Konservative Folkeparti) sit indlæg i den første byrådsbehandling om kønsopdelt svømning med at læse op af en sommervise fra 1923 omhandlende nøgne piger på de danske strande for at pege på, at frisind er et resultat af en hundredårig frigørelseskamp i Danmark. I tråd med den konservative politiker er der flere byrådsmedlemmer, der på tværs af de forskellige partier præsenterer Danmark som foregangsland for ligestilling (her nævnes der fx kampen for frit moderskab, lovlig billedporno-grafi og registreret partnerskab) – en udvikling, der nu er truet.

I de første diskussioner i byrådet er det eksplicit islam og dets kvindesyn, der fremstilles som et skridt 'baglæns' og dermed som en trussel mod progressive danske værdier. Dermed kan konstruktionen af ligestilling som dansk værdi – hvor seksuel frigørelse symboliserer ligestilling og en kamp mod undertrykkelse af etniske minoritetskvinde – ses som et udtryk for grænsedragning mellem hvem som tilhører og ikke tilhører nationen (Yuval-Davis 2006, 2011). Denne politisering af krop, køn og seksualitet trækker samtidig grænser mellem hvilke grupper og individer, der er inkluderet og ekskluderet i det danske fællesskab, i dette tilfælde grænser mellem etniske danskere og muslimske minoriteter.

Det er præcis denne sammenkobling mellem seksuel frigørelse og ligestilling samt den stereotype fremstilling af etniske minoritetskvinde, som aktivistgruppen 'Kvindesvømningens Venner' og de få politikere, der forsvarer kvindesvømning, søger at udfordre. Modstanden mod en politisk regulering af kvindesvømning bekræfter således, at politiske diskussioner om tilhørsforhold også indebærer magtkampe og forhandlinger om grænsedragninger (Yuval-Davis 2006). Byrådspolitikernes portrættering af muslimske kvinder som en homogen og undertrykt gruppe bliver især udfordret af 'Kvindesvømningens Venner', som foretog en brugerundersøgelse med hjælp af en bruger af Gellerupbadet

(en projektleder med erfaring i spørgeskemaundersøgelser) i november 2016. Baseret på 65 kvinders svar viser undersøgelsen, at kvinder i alle aldersgrupper med forskellige etniske og socioøkonomiske baggrunde fra hele Aarhus deltager i kvindesvømning: Respondenterne er mellem 16-64 år gamle; 80 % er muslimer; 90 % er danske statsborgere, 19 forskellige etniske baggrunde er der blandt deltagerne, og langt de fleste er i arbejde eller under uddannelse og taler flydende dansk. Endvidere tager de kvinder, som har besvaret undersøgelsen, stærkt afstand fra at være undertrykt, idet de ikke kun fremhæver, at de selv har valgt at gå til kvindesvømning, men faktisk redefinerer kvindeundertrykkelse. Kvinderne tolker nemlig politikernes indgreb i deres individuelle valgfrihed som undertrykkende, hvilket kommer til udtryk i svarene på det åbne spørgsmål »Hvad synes du, kvindeundertrykkelse er«, som spørgeskemaet tillader:

At andre taler på mine vegne. Netop det med, at nogen allerede har konstateret, at jeg er undertrykt og vil bestemme for mig. (Svar 5).

Kvindeundertrykkelse er bl.a. hvor kvinder får frarøvet deres egen selvbestemmelse og identitet, hvilket jeg vil opleve hvis kvindesvømning bliver lukket ned. (Svar 37).

Selvom et stort flertal i Aarhus Byråd stemte for et forbud mod kvindesvømning i februar 2017, er det vores tolkning, at modstanden fra bl.a. Kvinde-svømningens Venner har haft nogen indflydelse på debatten og dens forløb. For det første blev Venstres oprindelige forslag revideret, så det ikke længere omfattede kvindesvømning i foreninger, og for det andet har retorikken i debatten forandret sig. Således fylder argumentet om etniske minoritetskvinders undertrykkelse mindre i de sidste behandlinger i byrådet.

Ikke religiøst betinget fritid

Forestillinger om danskhed og grænsedragningen mellem, hvem der er inkluderet og ekskluderet, kommer også til udtryk i politiske betragtninger om, at fritidsaktiviteter ikke må være religiøst betinget. Næsten alle dokumenter (dvs. byråds- og udvalgsbehandlinger, brugerundersøgelsen og underskriftsindsamlingen) tematiserer i en eller anden grad, *hvorfor* kvinder deltager i kønsopdelt svømning. Således italesætter borgmester Jacob Bundsgaard (Socialdemokratiet) allerede i den første byrådsbehandling, at »motiverne er dem, vi er på jagt efter«, hvor de bagvedliggende motiver afgør kvindesvømningens eksistensberettigelse:

Den kønsopdelte svømning, der finder sted på baggrund af noget pædagogik eller noget praktisk finder vi i Socialdemokraterne helt uproblematisk og det er sådan jeg også hører den Konservative ordfører. Men den kønsopdelte svømmeundervisning eller anden undervisning,

der finder sted, fordi drenge og piger ikke må være sammen på baggrund af nogle religiøse dogmer, det vil vi udfordre til hver en tid.

Bundsgaards udtalelse tydeliggør, at det er religion, der bliver skellinjen mellem acceptabel og uacceptabel idrætsudøvelse. I tråd med denne 'logik' retfærdiggøres sommer- og vinterbadning for kvinder på den Permanente Badeanstalt i Aarhus bl.a. med den begrundelse, at det ikke drejer sig om religiøst betinget fritid: »Det er, at når det er religion, der er årsag til afskærmning så er det et problem. Og den afskærmning, der er på den Permanente, er ikke af religiøse årsager« (Bünyamin Simsek, Venstre, 1. byrådsbehandling). Der er faktisk på tværs af de forskellige politiske partier i alle diskussioner i byrådet bred enighed om, at kønsopdelt svømning er forkert, hvis det skyldes religion. I konsekvens heraf argumenterer de politikere, der forsvarer kvindesvømning, samt Magistratsafdelingen for Kultur og Borgerservice og aktivistgruppen 'Kvindesvømningens Venner', at kvindesvømning er et spørgsmål om blufærdighed og personlige præferencer, og ikke om religion. Denne stærke afstandtagen fra religiøst betinget fritid understreger, hvor dominerende sekulære idealer er i dansk politik. Som dog også fremhævet af nyere forskning er sekulær retorik i Vest- og Nordeuropa i dag primært rettet mod muslimske etniske minoriteter. Således »er det ikke religiøse symboler, argumenter eller praksisser, som bliver udfordret; det er muslimske symboler, argumenter og praksisser« (Brubaker 2017:1202 – vores oversættelse).

I den tredje byrådsbehandling om kønsopdelt svømning tager grænse-
dragningen en ny drejning, idet Socialdemokratiet nu for første gang indtager en klar holdning og udtrykker deres (delvise) støtte til Venstres forslag og fremhæver, at de ikke accepterer kvindeundertrykkende adfærd og »som byråd heller ikke kan tillade at indrette offentlige tilbud, der signalerer, at sådan en adfærd er o.k.« (Peter Udengaard). Dog begynder Socialdemokratiet nu at ytre bekymring for konsekvenser af et forbud mod kvindesvømning, og »... hvad forslaget det vil betyde for de mange frivillige foreninger, der ikke af religiøse årsager har kønsopdelt svømning, som foregår i kommunens svømmehaller«. Udengaards udtalelse understreger igen den afgørende betydning, politiske fortolkninger af de bagvedliggende motiver tillægges for kvindesvømningens legitimitet. Det forbliver dog uklart, hvorfor svømning i foreningsregi er ikke religiøs, mens samme aktivitet inden for den offentlige åbningstid i kommunens svømmehaller er en religiøs praksis. En mulig forklaring på denne forskelsbehandling tilbyder forholdet mellem det offentlige og det private: Her tilregnes svømning i foreningsregi muligvis den private sfære, hvor den individuelle valgfrihed, herunder religionsfriheden, i langt mindre omfang er reguleret. Derudover bliver denne grænse-
dragning støttet af den centrale rolle, som foreninger tilskrives i forbindelse med etniske minoriteters integration i det danske samfund. Talrige politiske beretninger og programmer beskriver nemlig frivillige idrætsforeninger som et sted, hvor etni-

ske minoritetsgrupper kan lære om og indoptage danske normer og værdier (Agergaard 2011). I tråd med dette omtaler Udengaard foreningslivet som en »central del af vores demokrati og vores demokratiske dannelse«.

I flere byrådsbehandlinger bliver det tydeligt, at forestillingerne om ikke religiøst betinget fritid handler om en grænsedragning i forhold til etniske minoriteter og islam, som ikke kun sættes i forbindelse med kvindeundertrykkelse, men også med udemokratisk adfærd. Demokrati omtales flere gange i alle byrådsbehandlinger som en bærende dansk værdi. Således udtaler eksempelvis Gert Bjerregaard (Venstre) i den tredje behandling, at idræt, som foregår »for nedrullede gardiner i en svømmehal i Gellerup« strider mod »de demokratiske værdier, som det her land og den her by hviler på«. I denne sammenhæng omtaler Bjerregaard også kvindesvømning som en aktivitet, der »foregår i det mørke«. Denne fremstilling af kvindesvømning som en lukket og udemokratisk aktivitet er tæt forbundet med et andet argument, nemlig argumentet om, at der skal være lige adgang for mænd og kvinder. Dette argument vinder især fart i den fjerde byrådsbehandling.

Lige adgang for mænd og kvinder til kommunens institutioner

Selvom det bærende argument mod kvindesvømning i de første byrådsbehandlinger er ligestilling og seksuel frigørelse samt etniske minoritetskvinde undertrykkelse, omtaler nogle af politikerne også kvindesvømning som »ekskluderende for det andet køn«. Her argumenteres med, at kønsopdeling i dansk idræt ganske vist er udbredt, men *ikke på den måde*. Logikken her er, at det ifølge politikerne er udansk at udelukke det andet køn fra at være tilstede fx som tilskuere, dommere eller trænere, mens det er naturligt (dvs. dansk) at udelukke det andet køn som deltagere på banen:

Ja, der er kønsopdelt idræt over alt i vores samfund, men når et pigehold løber på banen i en af vores lokale fodboldklubber, så bliver banerne ikke spærret af for drengene. [...] Der er nemlig forskel på kønnene. Et element af ligestillingsdebatten, der nogle gange smutter i øvrigt. Nej, problemet, det er, hvordan de her tiltag ekskluderer et andet køn. (Marc Perera Christensen, Det Konservative Folkeparti, 1. byrådsbehandling).

Knud N. Mathiesen (Dansk Folkeparti, 1. byrådsbehandling) taler ikke kun om eksklusion, men om en »undertrykkelse af mænd« – uden dog nærmere at komme ind på, hvem det er, der udøver undertrykkelse.

I den tredje og især den fjerde byrådsbehandling videreudvikles argumentet om kønsopdeling inden for idræt som en udansk praksis til et bredere argument om lige adgang for mænd og kvinder til kommunens institutioner. Selvom Socialdemokratiet i de forrige byrådsbehandlinger ligeledes har beskrevet kønsopdelt svømning som en kvindeundertrykkende fritidsaktivitet,

kritiserer de nu Venstre for ikke at se nuancerne i debatten. Esben Kullberg (Socialdemokratiets talsperson i den fjerde byrådsbehandling) fremhæver i stedet, at kvindesvømning *ikke nødvendigvis* modarbejder integration eller er et tegn på kvindeundertrykkelse. Kullberg nævner, at han har deltaget i et par debatmøder i Gellerup og anerkender nu, at kvinder med forskellige baggrunde benytter sig af tilbuddet, og det mest er pga. deres blufærdighed (og dermed ikke af religiøse årsager). Alligevel støtter Socialdemokratiet Venstres forslag med det nye argument, »at hvis vi skal lukke et offentligt idrætsanlæg for at beskytte en begrænset del af befolkningen, så skal der være meget vigtige grunde« (Esben Kullberg, Socialdemokratiet, Læserbrev, 18.1.2017). Dermed bliver lige adgang til kommunens institutioner normen, hvortil kommer, at de bagvedliggende motiver for at deltage i kvindesvømning igen indtager en central rolle i debatten. På trods af, at Socialdemokratiet tidligere kun har været modstander af religiøst betinget kvindesvømning, er de nu også imod kvindesvømning, hvis det skyldes kvindernes blufærdighed, som de betegner som »et skred i vores opfattelse af blufærdighed«, der dermed ikke kan retfærdiggøre kønsopdeling.

Denne argumentation viser for det første, hvor tæt de forskellige argumenter mod kvindesvømning er forbundne med hinanden. Som diskuteret ovenfor kan det antages, at blufærdighed afvises som legitim grund for kønsopdeling, fordi blufærdighed er det modsatte af seksuel frigørelse, som byrådsmedlemmerne præsenterede som en bærende dansk værdi (imidlertid fremhæver de politikere, der støtter kvindesvømning, at der også findes en dansk blufærdighedsgrænse – således er det fx i Danmark i modsætning til Tyskland ikke kutyme, at mænd og kvinder er nøgne sammen i sauna). For det andet peger det store fokus på lige adgang for mænd og kvinder til alle aktiviteter på en stor skepsis overfor positive særforanstaltninger for etniske minoriteter, som er i tråd med en restriktiv immigrations- og integrationspolitik, der gennem de sidste år har præget den politiske dagsorden i Danmark (Mouritsen & Olsen 2013).

Socialdemokratiets nye argumentation ligner dermed også diskussionerne om kvindesvømning i Finland (Almila i tryk). I modsætning til debatten i Aarhus anså et finsk byråd dog kønsopdelt svømning som en form for positiv særbehandling, der kunne fremme social integration. I den politiske debat i Aarhus er det derimod kun de politikere, udvalg, organisationer eller privatpersoner, der forsvarer kvindesvømning, der fremfører alternative forestillinger om vejen til integration. Således vurderer Magistratsafdelingen for Kultur og Borgerservice i udtalelsen til byrådet i juni 2016 fx, at kvindesvømning er:

... med til at skabe lige adgang til sunde aktiviteter for alle borgere. Den særlige indsats for at understøtte kvindesvømning er et udtryk for servicedifferentiering i forhold til motion og deltagelse i fysisk aktivitet, og i sidste ende et led i sundhedspolitikens målsætning om at

målrette indsatser, der kan bidrage til at reducere den sociale ulighed i sundhed.

Denne tolkning af, at lige adgang kan fremmes ved positiv særbehandling, som er en tilgang, der tidligere har præget idræts- og fritidsområdet, vandt dog ikke frem i den videre politiske debat om kønsopdelt svømning i 2016/2017.

Ved afslutningen af den politiske debat udtrykker Venstre tilfredshed med kompromiset med Socialdemokratiet og skifter (i modsætning til Socialdemokratiet) ikke deres argumentation, men fremhæver også i den fjerde byrådsbehandling vigtigheden af en politisk regulering af kvindesvømning. Gert Bjerregaard citerer faktisk Peder Udengaard (Socialdemokratiet) fra den tredje byrådsbehandling: »Det er vigtigt, at vi tager den principielle debat, og sender et klart signal om, at vi ikke accepterer kvindeundertrykkelse af religiøse årsager.« I betragtning af, at Venstres forslag ikke blev forkastet, men revideret, er spørgsmålet, om grænsedragningen i forhold til muslimske minoriteter som sådan har forandret sig, eller om den kun er blevet mere skjult.

Ikke desto mindre – og uafhængigt af argumentationen eller dens bagvedliggende motiver – viser debatten om kønsopdelt svømning og dens betegnelser som en sag »af principiel karakter« eller »med stor symbolsk betydning«, at en politisk regulering af kvindesvømning bruges til at udtrykke den store betydning af etniske minoriteters civile integration i det danske samfund. Dette er en politisk udvikling, der kan genkendes både i Danmark (Mouritsen & Olsen 2013) og i flere vesteuropæiske lande (Joppke 2007). Debatten om kønsopdelt svømning peger på et politisk skift i de krav, der sættes til etniske minoriteter: I stedet for liberalistiske idéer om individuel valgfrihed er der i dag stort fokus på etniske minoriteters forpligtelser. Her er der ofte tale om aktivt medborgerskab, som indbefatter konformitet med en række praksisser og værdier. I den foreliggende debat om kvindesvømning er det deltagelse i en bestemt fritidsaktivitet, der signalerer tilhørsforhold, og drager grænser mellem 'os' og 'dem' og mellem legitime og illegitime praksisser.

Konklusion og perspektiver

Denne artikel følger i forlængelse af studier, der har peget på, hvordan den muslimske krop gøres til genstand for politiske magtkampe om bredere spørgsmål såsom integration og tilhørsforhold. Forbuddet mod kvindesvømning, herunder nedlægning af lørdagstimerne i Gellerupbadet, som havde været velbesøgt og havde eksisteret i femten år, viser, hvordan forestillinger om nationalt tilhør, køn, seksualitet, etnicitet og religion er uløseligt forbundet med hinanden, og hvordan de kan have en indflydelse på etniske minoritetskvindes muligheder for at dyrke idræt.

Vores analyse udpeger, hvordan en række forskellige argumenter mod kvindesvømning bliver knyttet til et politisk ønske om at fremme etniske mi-

noriteters (civile) integration i det danske samfund. Debattens fremstilling af kvindesvømning som en kvindeundertrykkende og religiøst betinget fritidsaktivitet, der truer danske værdier såsom ligestilling og seksuel frigørelse, konstruerer en hierarkisk binær opdeling mellem progressive vestlige værdier og ikke-progressive muslimske værdier. Diskussionen om kvindesvømning, herunder sammenknytningen med en udvikling af 'parallelsamfund', peger også på en klar frygt for, at islam forstyrrer sammenholdet i det danske samfund, samt et ønske om at fastholde statiske idéer om danskhed – på trods af samfundsmæssige forandringer såsom immigration. Debatten og den efterfølgende politiske regulering af kvindesvømning fremstår således som en politisering af tilhørsforhold (Yuval-Davis 2006, 2011). På samme måde som det er loyalitet og følelsesmæssig tilknytning til værtsnationen, der tester tilhørsforhold i den berømte britiske 'cricket test', viser debatten omkring kønsopdelt svømning, at det her er danskhed, som skal bevises gennem deltagelse i fritidsaktiviteter.

Da kvindesvømning desuden bliver betegnet som en lille sag med stor symbolsk betydning, kan en politisk regulering af kvindesvømning også ses som et redskab, der viser en forandring af den politiske kurs overfor etniske minoriteter. Dermed opgiver politikerne en tiltro til idræt som integrationsfremmede per se og tager afstand fra positiv særbehandling eller servicedifferentiering, som især i lyset af den lave idrætsdeltagelse og den dårlige helbredstilstand blandt etniske minoritetskvinde tidligere har været udbredt. Debatten illustrerer derfor ligeledes, at værdier som individuel valgfrihed eller religionsfrihed, som indtil for nyligt prægede den politiske praksis i nordiske velfærdsregimer og som fx gav plads til muslimske tørklæder i offentlige institutioner (Andreassen & Siim 2010), afløses af danskhed som den altoverskyggende værdiramme. Samtidig peger vores analyse også på, at der foregår magtkampe om tilhørsforhold, idet nogle politikere, udvalg, privatpersoner og repræsentanter for organisationer, der er inviteret til foretræde, og selve kvindesvømningens brugere, søger at udfordre forestillinger om danskhed, ligestilling og vejen til 'succesfuld' integration. Det fremgår også, at retorikken har forandret sig i løbet af den etårige politiske debat, idet den meget stereotyp fremstilling af etniske minoritetskvinde som undertrykte er blevet mindre (dog måske blot mere skjulte) i de sidste byrådsbehandlinger.

I denne artikel har vi undersøgt tilhørsforhold i det som Ann-Dorte Christensen kalder »*større forestillede fællesskaber*« såsom nationale fællesskaber, der er forbundet med grænsedragninger mellem 'vi' og 'de andre', mens det stadig genstår at belyse tilhørsforhold »*som levet liv*« (Christensen 2008:60). Fremtidige studier kunne således undersøge, hvordan muslimske kvinder oplevede debatten, og hvilken indflydelse en politisk regulering af deres fritidsaktivitet har på deres hverdagsliv og de dermed forbundne identifikationsprocesser og følelsesmæssige tilhørsforhold.

Noter

1. <https://www.b.dk/politiko/v-om-koensopdelte-svoemmehaller-svoem-sammen-eller-for-lad-landet>
2. Se udtalelsen til Aarhus Byråd fra Magistratsafdelingen for Kultur og Borgerservice (MKB) d. 6. juni 2016.
3. <https://www.aarhus.dk/da/politik/Byraadet/Byraadsmoeder/Tidligere-moeder.aspx>
4. <https://www.aarhus.dk/da/politik/Byraadet/Byraadsmoeder/Tidligere-moeder/2017/2017-02-01/Referat-8041/Forslag-fra-V-Ogfoer-mod-koensopdelt-svoem.aspx>

Litteratur

- Agergaard, Sine 2011: »Development and appropriation of an integration policy for sport: How Danish sports clubs have become arenas for ethnic integration«. *International Journal of Sport Policy*, 3, nr. 3:341-353.
- Almila, Anna-Mari i tryk: *Veiling in Fashion: Space and the Hijab in Minority Communities*. London: I.B Tauris.
- Anderson, Benedict 1983: *Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism*. London: Verso.
- Andreassen, Rikke 2011: »Burka og bryster. Debatter om tørklæder, tilgængelighed, ligestilling og nationalitet«. I Degn, Inge & Kirsten Søholm (red.): *Tørklædet som tegn. Tilsløring og demokrati i en globaliseret verden*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag (s. 80-95).
- Andreassen, Rikke & Birte Siim 2010: »Debatter og reguleringer af muslimske tørklæder populisme og symboler«. *Politik*, 13, nr. 4:16-24.
- Arnfred, Signe 2007: »Postkolonial, feministisk kritik – Introduktion«. I Søndergaard, Dorte Marie (red.), *Feministiske tænkere*. København: Hans Reitzels Forlag (s. 207-217).
- Bakkaer Simonsen, Kristina 2016: »Ghetto-Society-Problem: A Discourse Analysis of Nationalist Othering: Ghetto-Society-Problem«. *Studies in Ethnicity and Nationalism*, 16, nr. 1:83-99.
- Braun, Virginia & Victoria Clarke 2006: »Using thematic analysis in psychology«. *Qualitative Research in Psychology*, 3, nr. 2:77-101.
- Brubaker, Rogers 2017: »Between nationalism and civilizationism: the European populist moment in comparative perspective«. *Ethnic and Racial Studies*, 40, nr. 8: 1191-1226.
- Christensen, Ann-Dorte 2008: »Nationalisme og lokalt tilhørsforhold«. *Kvinder, Køn Og Forskning*, nr. 16:59-68.
- Christensen, Ann-Dorte 2009: »Belonging and unbelonging from an intersectional perspective«. *Gender, Technology and Development*, 13, nr. 1:21-41.
- Dagkas, Symeon 2011: »Multiple voices: Improving participation of Muslim girls in physical education and school sport«. *Sport, Education and Society*, 16, nr. 2:223-239.
- Glick Schiller, Nina et al. 1995: »From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration«. *Anthropological Quarterly*, 68, nr. 1:48-63.
- Hamburger, Charlotte 1990: »Assimilation som et grundtræk i dansk indvanderpolitik«. *Politica*, 22:306-319.
- Jensen, Qvotrup Sune & Ann-Dorte Christensen 2011: »Intersektionalitet som sociologisk begreb«. *Dansk Sociologi*, 22, nr. 4:71-88.
- Joppke, Christian 2007: »Beyond national models: Civic integration policies for immigrants in Western Europe«. *West European Politics*, 30, nr. 1:1-22.

- Korteweg, Anna & Gökçe Yurdakul 2014: *The headscarf debates: conflicts of national belonging*. Stanford: Stanford University Press.
- Lähdesmäki, Tuuli 2016: »Fluidity and flexibility of 'belonging': Uses of the concept in contemporary research«. *Acta Sociologica*, 59, nr. 3:233-247.
- Miles, Claire & Tansin Benn 2016: »A case study on the experiences of university-based Muslim women in physical activity during their studies at one UK higher education institution«. *Sport, Education and Society*, 21, nr. 5:723-740.
- Minganti, Pia 2013: »Burqinis, Bikinis and Bodies: encounters in Public Pools in Italy and Sweden«. I Tarlo, Emma & Moors, Annelies (red.): *Islamic Fashion and Anti-Fashion. New Perspectives from Europe and America*. London: Bloomsbury (s. 33-54).
- Mouritsen, Per & Tore Vincents Olsen 2013: »Denmark between liberalism and nationalism«. *Ethnic and Racial Studies*, 36, nr. 4: 691-710.
- Mohanty, Chandra 2007: »Under et vestligt blik: Feministisk forskning og koloniseringsdiskurser«. I Søndergaard, Dorte Marie (red.): *Feministiske tænkere*. København: Hans Reitzels Forlag (s. 217-251).
- Patton, Michael Quinn 2015: *Qualitative Research & Evaluation Methods*. Thousand Oaks California: SAGE Publications.
- Pfister, Gertrud 2011: »Muslim women and sport in diasporas: Theories, discourses and practices – analysing the case of Denmark«. I Benn, Tansin et al. (red.), *Muslim Women and Sport*. London: Routledge (s. 41-76).
- Rana, Jasmijn 2014: »Encouraging Participation in Ladies-Only Kickboxing«. *Etnofoor*, 26 nr. 2:33-48.
- Rana, Jasmijn 2018: »Ladies-only! Empowerment and comfort in gender-segregated kickboxing in the Netherlands«. I Ratna, Aarti & Samaya Farooq Samie (red.): *Race, Gender and Sport: The Politics of Ethnic »Other« Girls and Women*. London: Routledge (s. 148-169).
- Roggeband, Conny & Mieke Verloo 2007: »Dutch Women are Liberated, Migrant Women are a Problem: The Evolution of Policy Frames on Gender and Migration in the Netherlands, 1995-2005«. *Social Policy and Administration*, 41, nr. 3:271-288.
- Rosenberger, Sieglinde & Birgit Sauer 2012: *Politics, religion and gender: framing and regulating the veil*. London: Routledge.
- Scott, Joan Wallach 2007: *The politics of the veil*. Princeton N.J: Princeton University Press.
- Shavit, Uriya & Frederic Wiesenbach 2012: »An 'integrating enclave': The case of Al-Hayat, Germany's first Islamic fitness center for women in Cologne«. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 32, nr. 1:47-61.
- Singhammer, John 2008: *Etniske minoriteters sundhed*. Center for Folkesundhed, Region Midtjylland. Hentet fra <https://www.regionyddanmark.dk/dwn510078>
- Thylin, Julia 2016: *The Burkini as a Symbolic Threat: Anthropological Perspectives on the Ban of the Burkini on French Beaches 2016*. Lund University.
- v. Freiesleben, Mikaela 2016: *Et Danmark af parallelsamfund: Segregering, ghettoisering og social sammenhængskraft: Parallelsamfundet i dansk diskurs 1968-2013 – fra utopi til dystopi*. Københavns Universitet.
- Yuval-Davis, Nira 2006: »Belonging and the politics of belonging«. *Patterns of Prejudice*, 40 nr. 3, 197-214.
- Yuval-Davis, Nira 2007: »Intersectionality, Citizenship and Contemporary Politics of Belonging«. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 10, nr. 4:561-574.
- Yuval-Davis, Nira 2011: *The politics of belonging: intersectional contestations*. London: Sage.